

Foreword II

<https://doi.org/10.51554/Coll.21.48.02>

The special issue of *Colloquia* (No 48) presents the reader with a chronologically rather brief period of the history of Jewish Vilnius: from roughly the mid-19th to the mid-20th century. This period is particularly significant because coincides with the great flourishing of secular Jewish culture, which was dramatically halted by the catastrophe of the Second World War.

The primary reason for this special issue is Zalmen Szyk's book dedicated the thousand-year history of Vilnius *Toyznt yor Vilne* ('A Thousand Years of Vilnius'), which marked its 80th anniversary in 2019. The problematics of many articles were formulated in the light of Szyk's book, a guide to the multinational city, its historical and cultural twists and turns. Both the articles that directly examine this work of Szyk's and those that discuss other topics related to the identity of Jewish Vilnius provide us with knowledge about an important stage in the city's history.

The recurrent motif of 'reading Vilna' in the articles is a capacious metaphor invented by Professor David G. Roskies. As this issue of *Colloquia* shows, the book of Vilnius can truly be read in different ways: based on archival sources and analysing the historical events that the city was a part of, by delving into popular press and fiction (prose and poetry), examining works of art, and exploring urban architecture. It is worth noting that this text about Vilnius becomes fully legible to the reader only when multicultural and multilingual contexts of its history are utilised.

Without additional specialised research, our knowledge of Szyk's life will remain sketchy and incomplete. However, even those few facts, just like beads, seem to fit well on the thread of the 'reading Vilna' metaphor. In one of the rare photos, Szyk is photographed as a true bibliophile. He is sitting in the background of a large bookshelf and holding a copy of Ephim H. Jeshurin's book *Vilne*, which was published in 1935.

The fact that during the interwar period Szyk's name and position as the chairman of the Vilna Branch of the Jewish Landkentenish Society was annually included in the address books of Vilnius is proof of his active social and public work. His last journey during the Second World War is also quite symbolic.

When escaping from Vilnius to Lida, Szyk took the manuscript of the second volume of *Toyznt yor Vilne* – it seemed the most valuable thing worth rescuing and bringing along.

We learn most about Szyk himself and his vision of Vilnius from his guide to the city. Szyk turns out to be an expert of the thousand-year-old Vilnius heritage and not only of the city's Jewish history but also of other nations and religions that developed Vilnius and worked for the city. He has an excellent grasp and extensive knowledge of the cityscape of Vilnius as well as its natural landscape. He writes about the city as an experienced guide but also as a passionate Vilnius lover enchanted by the city's *genius loci*.

Thus, Zalmen Szyk's *Toyznt yor Vilne* is not only an impressive source of information and the result of creative efforts, but also a monument to himself and the city of Vilnius as seen by some of the Jews who lived there during the interwar period.

We hope that this issue will be a modest memorial to Zalmen Szyk and his work, as well as to the entire Lithuanian Jewish culture, the various aspects of which are revealed in the articles of this special issue of *Colloquia*. The memory of people and their deeds is alive as long as it is maintained. The printed text allows us to preserve that memory even longer.

I would like to sincerely thank Prof. David G. Roskies, the authors of the articles and everyone involved in the preparation and publishing of the special issue of *Colloquia*. Only thanks to all these joint efforts do new opportunities for 'reading Vilna' open up to us.

RADVILĖ RACĖNAITĖ

Pratarmė II

<https://doi.org/10.51554/Coll.21.48.02>

Specialiajame *Colloquia* numeryje (Nr. 48) skaitytojui pristatomas chronologiškai nelabai ilgas žydiškojo Vilniaus istorijos laikotarpis: maždaug nuo XIX a. antrosios pusės iki XX a. vidurio. Tačiau jis itin reikšmingas, nes susijęs su žydiškosios kultūros pakilimu, kurį dramatiškai sustabdė visa naikinanti Antrojo pasaulinio karo katastrofa.

Specialaus numerio atsiradimo pirminė priežastis – Zalmeno Šyko Vilniaus tūkstantmetei istorijai skirtas leidinys *Toznt yor Vilne* („Tūkstantis Vilniaus metų“), kurio 80-osios leidimo metinės buvo 2019 metais. Kaip tik šios knygos – vadovo po daugiatautį miestą, jo istorijos ir kultūros vingius – perspektyvoje suformuluota ir daugelio straipsnių problematika. Visi jie, ir tie, kuriuose tiesiogiai nagrinėjamas Šyko veikalas, ir tie, kuriuose aptariamos kitos su žydiškojo Vilniaus tapatybe susijusios temos, suteikia mums žinių apie jau negrižtamai praėjusį svarbų miesto istorijos etapą.

Straipsniuose pasikartojantis „Vilniaus skaitymo“ (*Reading Vilna*) motyvas yra talpi šios frazės sumanytojo profesoriaus Davido G. Roskieso metafora. Kaip rodo šis *Colloquia* numeris, Vilniaus knyga iš tiesų gali būti skaitoma įvairiais būdais: remiantis archyviniais šaltiniais ir istorinių įvykių, kurių epicentre atsidadūrė miestas, analize, gilinantis į populiariąją spaudą ir grožinę literatūrą (prozą ir poeziją), nagrinėjant dailės kūrinius, detaliam tiriant miesto architektūrą. Pažymėtina, kad šis Vilniaus tekstas visa apimtimi atsiveria skaitytojui tik tada, kai pasitelkiami daugiakultūriai ir daugiakalbiai miesto istorijos kontekstai.

Be papildomų specialių tyrimų, Šyko biografija yra pabira ir nepilna, tačiau ir tie negausūs faktai tarsi karoliukai susiveria ant „Vilniaus skaitymo“ metaforos siūlo. Vienoje iš retų nuotraukų Šykas įsiamžinęs kaip tikras bibliofilas – sėdi didelės knygų lentynos fone ir rankose laiko Ephimo H. Jeshurino leidinį *Vilne*, išleistą 1935 metais.

Aktyvios Šyko visuomeninės veiklos įrodymas – tarpukariu Vilniaus miesto adresų knygose kasmet įtraukiama informacija apie jį kaip apie Žydų krašto pažinimo draugijos Vilnos padalinio vadovą. Simboliška ir paskutinė Šyko kelionė Antrojo pasaulinio karo metais, kai traukdamasis iš Vilniaus į Lydą išsivežė jau

sutvarkytą *Toyznt yor Vilne* antrojo tomo rankraščių – matyt, tai jam atrodė brangiausia, ką verta gelbėti ir pasiimti.

Apie patį Šyką ir jo Vilniaus viziją mes daugiausia ir sužinome iš vadovo po miestą. Jo autorius pasirodo besąs puikus tūkstantmečio Vilniaus paveldo žinovas – ne tik žydiškosios miesto istorijos, bet ir Vilnių ir Vilniui kūrusių kitų tautų bei religinių konfesijų specifikos. Jis ne tik turi žinių apie miestovaizdį, bet ir puikiai jaučia Vilnių supantį gamtinį kraštovaizdį. Apie Vilnių jis rašo ir kaip jį gerai pažįstantis gidas, ir kaip tiesiog miesto *genius loci* apžavėtas aistringas Vilniaus mylėtojas.

Taigi *Toyznt yor Vilne* yra ne tik įspūdingas sukauptos informacijos šaltinis ir kūrybinių pastangų rezultatas, bet ir paminklas – tiek pačiam Zalmenui Šykui, tiek Vilniaus miestui, tokiam, kokį istorinėje perspektyvoje jį matė dalis tarpukariu jame gyvenusių žydų.

Viliamės, kad ir šis *Colloquia* numeris bus kuklus atminimo ženklas, skirtas Zalmenui Šykui ir jo nuveiktiems darbams, taip pat visai Lietuvos žydų kultūrai, kurios įvairūs aspektai atsiskleidžia straipsniuose. Atsiminimai apie žmones ir jų darbus būna tol gyvi, kol yra palaikomi. Išspausdintas tekstas juos išsaugo dar ilgiau.

Noriu nuoširdžiai padėkoti profesoriui D a v i d u i G . R o s k i e s u i, straipsnių autoriams ir visiems, prisidėjusiems prie specialiojo *Colloquia* numerio rengimo ir leidybos darbų. Tik bendrų pastangų dėka mums atsiveria naujos „Vilniaus skaitymo“ galimybės.

R A D V I L Ė R A C Ė N A I T Ė